

управління проектним рішенням, що формує об'єкт проектування, і в плані управління організаційними структурами діяльності. На першому рівні функція програмування проявляється в побудові програмної дизайн-концепції, що створює змістове ядро, з якого розгортаються всі проектні рішення; на другому – в розробці оргпрограми, що забезпечує єдність і узгодженість дій всіх виконавців, що кооперуються в дизайн-програмі, міжвідомчі зв'язки, інтеграцію науки і виробництва, включення дизайн-програми в цільові комплексні програми.

Очевидно, що на рівні керівництва Львова розроблені певні програми і системи заходів щодо благоустрою і модернізації міського середовища. Якщо врахувати роль і місце дизайну в формуванні функціонального комфорту в міському середовищі, створенні високоякісного і конкурентоспроможного міського обладнання, забезпеченні органічного зв'язку сучасного міського середовища з потребами і попитом кожної людини і всього населення Львова, то можна вважати актуальним і завдання розробки і реалізувати дизайн-програми м. Львова.

Сподіваємося, що викладене може стати обґрунтуванням для визнання феномена існування львівської дизайнерської школи та актуальності формування європейського міського середовища для європейського міста, в якому органічно переплелися минуле і сучасне. Завдяки неповторному архітектурно-ландшафтному ансамблю, численним пам'яткам та чарівній атмосфері Львів може стати значним туристичним осередком міжнародного рівня. Надіємося на перспективу ефективної співпраці міської влади, містобудівників, архітекторів і дизайнерів для вирішення всього комплексу масштабних задач формування сучасного міського середовища Львова.

1. Черкес Б. Вступ. Звідки і куди: архітектура Галичини XIX–XX століть. Архітектура Галичини XIX–XX ст. // Мат-ли міжнародного симпозиуму 24–27 травня 1994 р., присвяченого 50-річчю заснування Державного університету “Львівська політехніка”. – Львів 1996. – С. 19–40.
2. Piotr Krakowski. Studia architektonczne na politechnice. Архітектура Галичини XIX–XX ст. // Мат-ли міжнародного симпозиуму 24–27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету “Львівська політехніка”. – Львів 1996. – С. 82–86.
3. Липка Р. Львівська архітектурна школа – її роль та етапи розвитку. Архітектура Галичини XIX–XX ст. // Мат-ли міжнародного симпозиуму 24–27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету “Львівська політехніка”. – Львів 1996. – С. 99–107.
4. Рудницький А.М. Управление городской средой. Львов: “Вища школа”, 1985.

УДК 7.012:504

А.П. Павлів, С. Мільчевич

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ДИЗАЙНУ НА ЗАКАРПАТТІ XIX-XX СТОЛІТТЯ

© Павлів А.П., Мільчевич С., 2004

Наведено факти з історії промислового та графічного дизайну Закарпаття, що доводять актуальність їх наукового дослідження в цьому регіоні.

Актуальність дослідження становлення і розвитку дизайну саме у цьому регіоні продиктована геополітичною специфікою Закарпаття. Однією із характерних особливостей сьогодення є те, що ми можемо аналізувати полікультурні явища, які відбувалися в різних державах, населених різними народами. Коли в світі відбуваються глобальні зміни в розвитку цивілізації, стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального та духовного прогресу суспільства XXI століття визнано сталий і екологічно врівноважений розвиток економіки. Тож закономірно, що в березні 2000р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”.

Для виконання цього Закону Закарпатська обласна державна адміністрація та обласна рада спільно з науковцями області розробили Концепцію сталого розвитку Закарпаття з врахуванням специфіки регіонального планування, особливостей соціально-економічного розвитку регіону та конкретики сучасних його проблем.

Про важливість саме такого підходу засвідчує, зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1997 р. № 37 “Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну, ергономіки та впровадження їх досягнень у промислово-комплексі, об’єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфери”.

Займаючи важливе географічне положення на південних схилах Карпат, Закарпаття (в різні періоди – “Карпатська Русь”, “Угорська Русь”, “Подкарпатська Русь”, “Карпатська Україна”, “Закарпатська Україна”) на всіх етапах розвитку мало і має сьогодні низку особливостей, які впливали не лише на економічний, але й на політичний, етнічний, культурний розвиток краю. Відірване з кінця XI століття від основного кореня – східного слов’янства, до середини XX століття Закарпаття входило до складу Угорщини, Австрії, Австро-Угорщини, Чехословаччини. А тому окремі сторінки історії краю розкриваються через переплетіння історичних доль сусідніх країн. Цю тенденцію можна простежити і на становленні та розвитку дизайну як своєрідного феномена художніх культур національних груп, що й нині компактно проживають на території Закарпаття (угорці, німці, словаки, румуни).

Вартує уваги дослідників у контексті художнього формоутворення меблевої промисловості. Зокрема, у 1886 році в Ужгороді синдикатом “Мундус” – “Товариство угорських фабрик гнутих меблів” була побудована меблева фабрика. Про потужність синдикату, основний капітал якого в 1913 році уже становив 3 млн. крон, свідчить те, що окрім центрального банку Угорщини, він кредитувався австрійським банком “Кредитенштатт”, мав свої відділення не лише в країнах Європи, але й Америки, Африки. Каталог Ужгородської меблевої фабрики в 1886 ж році налічував уже 50 видів гнутих стільців та 25 видів гнутих крісел.

Окрім Ужгорода, фабрики гнутих меблів працювали у Мукачеві, Перечині, Марамороші–Сигеті.

Наприклад, у 1907 році лише на Ужгородську меблеву фабрику “Мундус” працювало 5 артілей у різних районах краю, які за рік виготовляли 137 тис. штук плетених сидінь для крісел. У період після Другої світової війни на базі фабрики “Мундус” працював Ужгородський фанерно-меблевий комбінат. З певною ймовірністю можна вважати ліквідацію приватної власності і насадження тоталітарної ідеології комунізму однією з причин занепаду меблевого виробництва в Закарпатті в радянський час, його неконкурентоспроможності у ринкових умовах, неврахування традицій меблевого виробництва минулого. До цієї думки схиляє й те, що у 2003 році американо-українське підприємство “ІКАІ” у селищі Великий Березний на базі місцевого меблевого підприємства створило фабрику “Мундус” з виготовлення гнутих меблів.

На підставі вивчених матеріалів можна б виробити певні рекомендації щодо врахування цих традицій у нинішній проектній практиці меблевого виробництва краю і які б певною мірою стали основою формоутворення виробів закарпатського дизайну.

Для формування сучасного дизайнерського підходу у цій та інших галузях промисловості Закарпаття важливим є врахування надзвичайно багатих традицій декоративно-ужиткового мистецтва краю, про що переконливо свідчила й проведена у Празі виставка виробів народних майстрів Підкарпатської Русі. Відомий дослідник народного декоративно-ужиткового мистецтва того часу В. Маковський у виданому до виставки каталозі зазначав здатність народного мистецтва впливати на міську культуру. Варто згадати в цьому контексті популярність у 90-х роках XIX ст. декорування у гуцульському та покутському стилях приватних покоїв вищих посадових чинів австрійського цісарського двору. Як відомо, гуцули – одна з найкolorитніших етнічних груп українців – проживають у Рахівському та Тячівському районах області.

Цікавими для дослідників є і матеріали, що стосуються побутового художнього литва, що зумовлено наявністю на Закарпатті у кінці XIX – на початку XX ст. цілої низки залізоливарних заводів (у Фрідешові, поблизу Мукачева, у Тур’ях Реметах, Анталовцях, Довгому, Кобилецькій Полянні, Требушанах), що працювали на місцевій руді. За розвитком художнього литва тодішнє Закарпаття посідало перше місце в усьому Дунайському басейні. У середині XIX ст. найбільш розвинутими залізобудівними підприємствами були Шелестівський і Фрідешівський заводи (рис. 1).

Саме тут почали виготовляти перші вироби художнього литва – залізні і чавунні грубки, прикрашені рельєфним ажурним орнаментом. Ці заводи й принесли заслужену славу закарпатському художньому литву. Сьогодні у колекціях Закарпатського краєзнавчого музею зберігається близько 300 оригінальних виробів художнього і декоративно-прикладного литва залізничних заводів області. Серед них вирізняється встановлена на подвір'ї музею могутня скульптура Геракла, який вбиває лернейську гідру. Той факт, що окрім предметів домашнього вжитку, знарядь праці згадані заводи на території області виливали і предмети художнього литва, підтверджується і каталогами, виданими у 20-му столітті, які теж збережені в історико-краєзнавчому музеї області, а також матеріалами угорської промислової виставки 1842 р., на якій вироби Шелестівського заводу одержали золоту медаль. Деякі з них пов'язані з іменем формувальника і скульптора Вілашека – слави Фрідешівського заводу (з 1848 р.) та скульптора Андраша Шоссела – учня знаменитого Будапештського скульптора Ференца Угрі (у 1843–1847 рр. він працював у майстерні Віденської академії мистецтв під керівництвом Кегсмана Гунделя та Вінсенса Неулінга). На виставці у Відні у 1873 році його знамениті шахові фігури (виготовлені в 1860 р.) були удостоєні премії.



Рис. 1. Фрідешівський завод. 1863 р. Малюнок А. Шоссела

Для дослідження проблем становлення і розвитку графічного дизайну унікальні можливості надає закарпатська преса. За тодішньою статистикою, у 1900–1902 рр. у Східній Галичині, на Буковині та Закарпатті працювало 394 поліграфічні підприємства (з них у Львові – 74, у Чернівцях – 20). Про доволі потужну поліграфічну базу краю засвідчує хоча б той факт, що лише серед найбільших поліграфічних підприємств, націоналізованих Декретом Народної Ради Закарпатської України від 17 серпня 1949 р., налічувалось близько тридцяти друкарень, літографій, цинкографій, картонажних і штемпельних майстерень. Уже з кінця XIX століття закарпатська преса окрім тематичного розмаїття вигідно вирізнялася добротним рівнем художньо-поліграфічного виконання. Поштовхом до розвитку закарпатської преси стала революція 1848–1849 рр. в Угорщині, до якої на той час входило Закарпаття. А вже в період з 1856 до 1943 року у краї заявили про себе більше як 200 газет і журналів. Цікавим об'єктом дослідження може стати і опублікована у цих часописах реклама, яка уже у ті часи для багатьох з них була відчутним джерелом фінансової підтримки преси. Особливо помітним це явище стає у 20–30-ті роки XX століття, коли Закарпаття входило до складу Чехословаччини, і видавці орієнтувалися на якісні зміни у рекламному процесі, що відбувалися на той час у країнах Європи. Саме на цей період припадає і найбільш масовий випуск книжкової та журнальної продукції, що позитивно позначилося і на їх художньому оформленні. До книжкової і журнальної графіки звертаються й закарпатські художники, які експериментували з композицією обкладинок, титулів, графем, заставок, кінцівок тощо (рис. 2).

Значну видавничу діяльність проводила “Просвіта”, яка у 30-ті роки мала на Закарпатті 25 часописів, два наукові журнали “Підкарпатська Русь” та “Науковий збірник товариства “Просвіта”, художньо-поліграфічний рівень виконання яких може бути предметом спеціального

дослідження. Активною у цій справі була греко-католицька церква. У 20–30-х роках ХХ століття ця єпархія мала тут 315 приходів. У 1922 році вийшов перший номер журналу “Благовісник”, через рік – “Душпастир”. З 1930 року періодичністю раз у два місяці почав виходити журнал “Місійний вісник”.

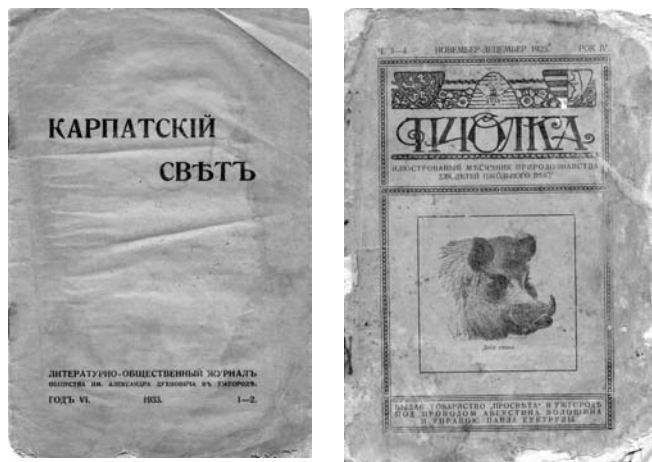


Рис. 2. Зразки графічного оформлення поліграфічної продукції

економічного, рекреаційно-туристичного іміджу краю за межами області і держави загалом, з іншого боку – відродженню виробництва, зокрема і галузей, що обслуговують туристично-рекреаційний комплекс. Підвищення їх конкурентоспроможності вимагає від владних органів, господарських структур розуміння національної і регіональної специфіки становлення та розвитку дизайну, процесів творчої трансформації художніх традицій краю в умовах сучасного виробництва та їх врахування у підготовці і прийнятті управлінських рішень.

1. Черкес Б. Вступ. Звідки і куди: архітектура Галичини ХІХ–ХХ століть. Архітектура Галичини ХІХ–ХХ ст. // Мат-ли міжнародного симпозиуму 24–27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету “Львівська політехніка”. – Львів, 1996. – С. 19–40.
2. Маковський С.К. Народное искусство Подкарпатской Руси. – Прага, 1925.
3. Сова П. Прошлое Ужгорода. – Ужгород, 1937.
4. Бойко М. Розвиток меблевої промисловості в Закарпатській області // Тези доповіді до наукової конференції. – Ужгород, 1960.
5. Кондратович І. История Подкарпатской Руси для народа. – Ужгород, 1924.
6. Побутове і художнє литво Закарпаття ХІХ – поч. ХХ ст. / Каталог виставки Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород, 1995.
7. Даниленко В. Становлення дизайн-освіти в Україні // Вісник ХДАДМ. – Харків, 2002. – № 4.
8. Мигаль С. Проектування меблів. – Львів, 1999.
9. Руцак М. Лозоплетіння. – Ужгород, 1970.
10. Ізворін А. Сучасні руські художники // Зоря-гајнал. – Ужгород, 1941.

З кінця ХІХ – початку ХХ ст. помітний слід у графічному дизайні Закарпаття залишив Ігнатій Рожкович – випускник Ужгородської гімназії та Лейпцігської Академії мистецтв, майбутній вчитель народного художника СРСР М.Бокшая. Його оформлення й ілюстрації 18-томного видання “Австро-Угорщина в письмах і образах” принесли йому європейську славу.

Серед визначних стратегічних завдань та пріоритетів сталого розвитку області на чільному місці є завдання перетворення краю на міжнародний санаторно-курортний та туристичний регіон. У цьому контексті досліджувана тема може сприяти, з одного боку, створенню позитивного історико-культурного,